

Kur satiekas karavīri un daba

Ādažu militārajā poligonā atjauno Eiropā retu putnu dzīvesvietas

Zaļā vārna *Coracias garrulus* ir ārkārtīgi rets putns Latvijā un sastopama tikai Pierīgā – Ādažos, Garkalnē un Silakrogā. Latvijā atlikuši tikai 25 zaļo vārnu pāri, lai gan pirms dažiem gadu desmitiem to bija tūkstoši.

Foto: M. Varesvo (M. Varesvuo)

Ādažu militārais poligons ir vieta, kur ikdienā notiek Latvijas un ārvalstu karavīru treniņi – kaujas un taktiskās mācības. Tomēr vienlaikus tā virsājos, mežos, purvos un ūdenstilpēs mīt daudzas Latvijā un Eiropā retas augu un dzīvnieku sugas, tostarp zaļā vārna *Coracias garrulus*, vakarlēpis *Caprimulgus europaeus*, rubenis *Tetrao tetrix*, sila cīrulis *Lullula arborea*, stepes čipste *Anthus campestris*, brūnā čakste *Lanius collurio*, purva tilbīte *Tringa glareola* un citas.

Militārās mācības poligonā notiek jau gandrīz 100 gadu. Karavīru veiktā izbraukāšana ar tankiem un bruņumašīnām, spridzināšana, ierakumu veidošana un bieži ugunsgrēki poligonā radījuši plašu, klaju,

Militārās mācības Ādažu poligonā "Saber Strike" 2012. gadā.

Foto: Sauszemes spēku Kaujinieku brigāde

Visefektīvākā virsāju apsaimniekošana ir kontrolēta dedzināšana. Būtisks ieguvums no kontrolētās dedzināšanas ir virsāja atjaunošanās no sēklām.

Foto: I. Mārdega

Virsāja pļaušana tiek izmantota, ja virsājs izveidojis pārāk vienveidīgas platības un savā attīstības procesā sasniedzis to vecumu, kad sāk dabiski atmirt.

Foto: I. Mārdega

Militāro darbību klātbūtne Ādažu poligonā ir saglabājusi milzīgas virsāju platības.

Foto: I. Mārdega

saulainu un vējainu virsāju un smiltāju ainavu. Aizņemot ap 2000 hektāru, tas ir Baltijā lielākais virsājs un veido 90% no kopējās šīs retās un aizsargājamās dzīvotnes platības Latvijā. Militārās mācības ir galvenais teritorijas izmantošanas mērķis, tādēļ poligonu arī maz skārusi citur parastā saimnieciskā darbība – lauksaimniecība, mežsaimniecība, apbūve, tūrisms. Tas ļāvis teritorijā saglabāt tīrus ezerus un mazskartus vai vecus mežus.

Pēc PSRS sabrukuma poligons kļuva vairāk pieejams, radās iespēja apzināt tā dabas vērtības un uzkrāt datus par retām un aizsargājamām sugām. Kā pirmo 1999. gadā nodibināja Lieluikas un Mazuikas ezeru dabas liegumu, lai no atpūtnieku ietekmes aizsargātu dzidros un tīros ezerus un tajos mītošos ļoti retos augus, piemēram, Dortmaņa lobēliju *Lobelia dortmanna*, gludsporu ezereni *Isoetes lacustris* un šaurlapu ežgalvīti *Sparganium angustifolium*. 2004. gadā tika izveidots aizsargājamo ainavu apvidus "Ādaži", kas tagad aizņem 10 150 hektāru un aptver lielāko daļu Ādažu poligona.

Dabas vērtību saglabāšana

Plašais virsājs un ar to saistītās retās sugas ir nozīmīgākā aizsargājamo ainavu apvidus "Ādaži" vērtība. Virsājiem, tāpat kā, piemēram, pļavām, ir nepieciešama regulāra apsaimniekošana, lai tie neaizaug ar kokiem un krūmiem un nepārvērsas par mežu. Vēsturiski dabiski šādi traucējumi ir ugunsgrēki, lielo zālējumu baru pārvietošanās un citi dabiski procesi, kas mūsdienās ir ierobežoti un praktiski vairs nav sastopami. Savukārt teritorijā esošajos purvos padomju laikos tika izbūvēta meliorācijas sistēma ūdens līmeņa pazemināšanai. Tās ietekmē purvi aizaug un tajos izzūd tieši purvam raksturīgās dabas vērtības.

Lai atjaunotu un apsaimniekotu "Ādažu" retās dzīvotnes, 2013.–2017. gadā tiek īstenots Eiropas Savienības LIFE+ programmas projekts "Putni Ādažos" jeb Īpaši aizsargājamo putnu sugu aizsardzības

stāvokļa uzlabošana *Natura 2000* teritorijā "Ādaži". Projekta ietvaros 1100 ha platībā atjauno aizaugušus virsājus – ligzdošanas un barošanās vietas rubenim, vakarlēpim, zaļajai vārnai, sila cīrulim, stepes čipstei un brūnajai čakstei. Virsājus atjauno, izcērtot kokus un krūmus, pļaujot, veicot kontrolētu dedzināšanu un augsnes virskārtas noņemšanu. 500 ha platībā atjauno dabisko ūdens režīmu nosusināšanas ietekmētajā Rampas purvā. Tā ir viena no labākajām rubeņa ligzdošanas vietām Latvijā, šeit arī ligzdo un barojas dzērve, purva tilbite un vakarlēpis. Lai veicinātu priežu meža veida – boreālo mežu – atjaunošanos, veic meža zemsedzes kontrolētu dedzināšanu 20 ha platībā. Meža zemsedzes dedzināšana Latvijā joprojām ir jauna un inovatīva dabas apsaimniekošanas metode, ko citās Eiropas valstīs izmanto jau gadu desmitiem. Ārkārtīgi retās zaļās vārnas saglabāšanai ainavu apvidū izvietoti būrus ligzdošanai un īpašus sēdkokus barības atrašanai.

Viršāja apsaimniekošanas metodes

Viršājs aizsargājamo ainavu apvidū "Ādaži" izveidojies un pastāv militāro mācību dēļ, kas nodrošina regulārus traucējumus. Tomēr vietās, kur tās nesasniedz viršāja saglabāšanai vēlamu efektu, tiek lietotas apsaimniekošanas metodes. Tā ir, piemēram, **koku un krūmu ciršana** aizaugušajās teritorijās. Vai arī **viršāja pļaušana**, ja tas izveidojis pārāk

vienveidīgas platības un savā attīstības procesā sasniedzis to vecumu, kad sāk dabiski atmirt. Šīs metodes dod tūlītēju efektu – apaugums tiek novākts, virsājs nekavējoties sāk atjaunošanos, no nopļautajiem ceriem dzenot jaunas atvases. Taču šīs metodes nesniedz vispilnīgāko efektu no dabas viedokļa, jo aizaugšanas problēmu risina uz relatīvi neilgu laiku, bet virši pēc pļaušanas atjaunojas no jau esošajiem krūmiņiem jeb veģetatīvi – netiek veicināta jaunu sēklu dīgšana.

Efektivitātes ziņā, kā arī pēc būtības dabiskāku efektu nodrošina **kontrolēta dedzināšana** – galvenokārt virsājos, bet arī sausos priežu mežos. Viršāju kontrolēta dedzināšana Ādažu poligonā tiek veikta jau kopš 2009. gada un sniedz ļoti labus rezultātus – veidojas dabiska mazaikveida ainava, ar augu grupām, ķērpju laukumiņiem un atklātām smiltīm. Palielinās reto sugu īpatsvars, un teritorijā laiku pa laikam tiek no jauna konstatēta kāda aizsargājama ar degšanu saistīta suga. Dedzinātajās platībās arī novērojama dabiskajiem procesiem atbilstoša no traucējumiem atkarīgā biotopa attīstība. Būtisks ieguvums no kontrolētās dedzināšanas ir viršāja atjaunošanās no sēklām, jo viršiem kā tipiskam no traucējuma atkarīgam augam evolūcijas laikā ir izveidojies pielāgojums, ka sēklas pastiprināti dīgst pēc karstuma "sajušanas". Pēc degšanas zeme bieži paliek gandrīz kaila, un tas ir labākais brīdis, kad

jaunajiem viršiem augt un attīstīties, tādēļ sēklām piemīt spēja "just" degšanu un pēc tās strauji attīstīties, lai ieņemtu nupat radušos brīvo nišu.

Ādažu poligonā esam uzsākuši arī viršāja atjaunošanu, **norokot augsnes virskārtu**. Tā ir citur Eiropā atzinību guvusi metode, ar kuru var iegūt ilgstošu efektu. Norokot augsnes virskārtu, no teritorijas tiek aizvāktas barības vielas, kas koncentrējas augsnes slānī un veicina teritorijas aizaugšanu. No traucējumiem atkarīgās sugas galvenokārt mīļoti nabadzīgas augsnes un cieš no pastiprinātas barības vielu nonāksanas vidē, jo nav spējīgas konkurēt ar leknākiem augiem. Norokot augsnes virskārtu, tiks radīti klaji smilšu laukumi, kuros ienākt nabadzīgo augšņu mīļotājiem un sev patvērumu rast visiem, kam kādā no dzīves posmiem nepieciešama klaja smiltis. Dabiskā no traucējumiem atkarīgā biotopa attīstība smiltajā var sākties no pašiem pamatiem, tādēļ, salīdzinājumā ar citām metodēm, paies visilgākais laiks, līdz būs nepieciešama atkārtota iejaukšanās ar apsaimniekošanu.

LAURA JUKĀME, ILZE ĶUZE,
laura.jukame@vamoic.gov.lv

Summary

Where soldiers and nature meet
/Laura Jukāme, Ilze Ķuze/

A number of rare European birds are found in the heath, bogs and forests of the Ādaži military training area and protected landscape area "Ādaži" – European Roller, European Nightjar, Woodlark, Tawny Pipit, Red-backed Shrike, Wood Sandpiper, Black Grouse etc. To restore and manage rare habitats of "Ādaži", the EU LIFE+ project *Improving the conservation status of specially protected bird species in Natura 2000 site "Ādaži"* is being carried out in 2013–2017.

1620 ha of bird habitats will be restored within the project. 1100 ha of heath will be managed by cutting down trees and bushes, mowing, controlled burning and sod cutting. The water natural level in 500 ha of the drained Rampa bog will be restored by construction of dams on drainage ditches and removing overgrowth. 20 ha of a rare type of pine forests – boreal forests will be restored by a controlled burning of the undergrowth. Nesting and feeding habitats will be improved for the extremely rare European Roller by setting up nest boxes and perching poles.

Rubenim
Tetrao tetrix
Ādažu poligonā
tiek atjaunotas
barošanās un
ligzdošanas
vietas – kopumā
1100 ha aizaugušo
viršāju.

Foto: A. Krusts